

5. Будьонна Л. Г. Комсомол у підпільній партизанській боротьбі проти німецько-фашистських загарбників (червень 1941 — березень 1944 року): на матеріалах Вінницької, Житомирської та Хмельницької областей : дис. ... канд. іст. наук / Л. Г. Будьонна. — К., 1969. — 263 с.
6. Вінницькі Вісті (Winnizaer Nachrichten). — 1944. — 1 січ.
7. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.: Хроніка подій. — К. : Наукова думка, 1965. — С. 47.
8. Гальчак С. Д. Визволення Вінниччини від нацистських загарбників (20 грудня 1943 р. — 28 березня 1944 р.) / С. Д. Гальчак. — 2-ге вид., доповн., переробл. — Вінниця : Книга-Вега, 2005. — С. 129.
9. Державний архів Вінницької області. — Ф. П-425, оп. 1, спр. 26.
10. З-над Божої ріки : літ. біобібліогр. слов. Вінниччини / упорядкув. і заг. ред. А. М. Подолинного. — Вінниця : Континент-ПРИМ, 1998. — С. 147—148.
11. Клоков В. Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни / В. Клоков, І. Кулик, І. Слінько. — К. : Видавництво АН УРСР, 1983. — 220 с.
12. Мольченко В. Героїчні подвиги молоді України в тилу ворога в роки Великої Вітчизняної війни / В. Мольченко, М. Петров. — К., 1958. — 36 с.
13. Нариси Вінницької обласної партійної організації / Ю. В. Бабко та ін. — Одеса : Маяк, 1980. — С. 199.
14. Стафійчук І. П. Комсомол України в партизанском движеніи: Политическая работа среди населения оккупированных районов / И. П. Стафійчук. — М. : Мысль, 1968. — 98 с.
15. Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941—1945 рр.) : наук.-довід. вид. / авт.-упоряд.: О. В. Бажан та ін. — К. : Парламентське видавництво, 2001. — С. 119.

Юрій Боруцький

ЖУРНАЛ «ФЕНІКС» (1951—1970 рр.):
ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНА ТЕМАТИКА

Розглянуто духовні проблеми, передусім питання культури, релігії, Церкви, становище вірян в Україні та еміграції, т. зв. «третьої хвилі» емігрантів-українців, порушені на сторінках журналу «Фенікс».

Ключові слова: «Фенікс», Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського, «третья хвиля», духовність, культура, релігія, Церква, віряни.

Рассмотрено духовные проблемы, прежде всего вопросы культуры, религии, Церкви, положение верующих в Украине и эмиграции, т. н. «третьей волны» эмигрантов-украинцев, поднимающиеся на страницах журнала «Феникс».

Ключевые слова: «Феникс», Общество украинской студенческой молодежи им. Н. Михновского, «третья волна», духовность, культура, религия, Церковь, верующие.

Spiritual problems, above all, the issues of culture, religion, the Church, «status quo» of the believers in Ukraine and on the settlements in emigration of the so-called «third wave» of the emigre Ukrainians, raised on the pages of the magazine «Phoenix», have been studied.

Key words: «Phoenix», The M. Mikhnowskyi ' Society of the Ukrainian Students' Youth, the third wave, spirituality, culture, religion, the Church, believers.

Напередодні та в період першої окупації західноукраїнських земель (сучасні Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська та Рівненська області), їх приєднання до Української РСР (1939 р.), під час аналогічних акцій стосовно Північної Буковини (1940 р.) та Закарпаття (1945 р.), їх включення до УРСР, а всіх разом — до складу СРСР, відбулася масова еміграція українства в Західну Європу.

За даними Енциклопедії Українознавства, 1939 р. понад 10 тис. українців перед приходом Червоної армії у Західну Україну подалися на Захід [1, с. 154]. У роки Другої світової війни німецька окупаційна влада відправила чимало українців на примусові роботи у табори праці. Частина українців, зокрема молодого віку, добровільно відбула шукати кращої долі в Німеччині та інших країнах Європи. Там же як дезертири (полонені), що згодом воювали у складі з'єднань союзних армій проти німецько-італійських військ, також опинилося чимало українців. Загалом же, свідчить Енциклопедія Українознавства, на 1943 р. у Галичині християнське населення зменшилося на 13 відсотків, більшість його тимчасово оселилася в Німеччині. Великих людських втрат за цей період зазнали центральні землі України: вважається, що зменшення українців тут сягло 15—20 відсотків [1, с. 155].

Відступ німців з теренів України спричинив нові негативні зміни в демографічному стані української спільноти, особливо внаслідок евакуації частини українського населення й відправлення

його на роботи до Німеччини. Перед новим приходом радянських військ в Україну (1944 р.) на Захід виїхало близько 100 тис. українців, головно з провідної верстви, які згодом стали підставою найчисельнішої в історії української політичної еміграції [1, с. 155]. Цей вимушений процес сьогодні називається «третьою хвилею» масового переселення української спільноти за межі Вітчизни. Цілком очевидно, що серед тих, які залишили рідний Край, було чимало молодих людей, які на чужині (спочатку в Німеччині, згодом в інших країнах Європи, відтак — у США та Канаді) зуміли здобути вищу освіту, опанувати відповідні знання, набути життєвого і професійного досвіду, чим прислужилися рідному народу в еміграції. Серед них були особистості із «кучерявим серцем», які започаткували життя і працю журналу «Фенікс» (1951—1970).

Біля витоків неперіодичного видання стояла українська студентська молодь у Німеччині. Вона була і організатором, і видавцем, і автором багатьох матеріалів, а тим більше — споживачем (читачем) нового молодіжного видання. Об'єднуючим началом української студентської молоді в еміграції стали ідеї та життя Миколи Міхновського (1873—1924). Спочатку молоді українці (переважно студенти) заснували Товариство його імені (1949 р.), а вже 1951 р. світ побачив журнал «Фенікс», який упродовж усього часу існування виходив в однойменному видавництві.

Важливою складовою тематики молодіжного видання були публікації про духовність, культуру, релігію, Церкву, життя вірян в Україні та на поселеннях. Для сучасної української читацької аудиторії такий матеріал ще не став надбанням, тож нині він є актуальним.

У редакційній статті, опублікованій в одному із перших номерів «Фенікса», наголошувалося: «Боротьба за Україну, це в першу чергу боротьба на фронті української духовности: боротьба релігійна, культурна, наукова і світоглядова. Цю істину повинен усвідомити собі національно-свідомий і патріотичний актив цілої нації, а еміграції зокрема» [10, с. 1]. Далі подано визначення стратегічних напрямів такої боротьби. Перш за все треба «зберегти ті здобутки української культури, а ширше — вартості українського Духа, що їх ворог в Україні вогнем випікає. По-друге, належить творити духові цінності, якими українська нація в часі комплетного пригнічення властивого “я” на Батьківщині зможе виявити світові своє справжнє

обличчя та спричинитись до тріумфу своєї правди. По-третє, слід працювати духово ще і в аспекті творення духової зброї, якою повернеться Батьківщині її дійсне обличчя, а народові загоїться його духові рани» [10, с. 2].

Певною конкретизацією жертвовної праці серед української спільноти у країнах поселення після Другої світової війни загалом і студентської молоді зокрема редакційна колегія журналу вважала плекання та розвій традицій української культури, студіювання християнської духовності, науки, поширення ідеологічних, світоглядних та патріотичних засад українського народу. «Скрижали Божих правд, в аспекті вічної мети кожного з нас, і закон України, для росту і розквіту творчих сил української спільноти, повинні визначити духове обличчя української нації і її молоді» [4, с. 2]. Прикладів такого життя українство мало чимало. Про реалії одного з них розповів редакційний матеріал журналу, в якому згадувалися події національно-визвольних змагань в Україні (листопад 1950 р.). Йшлося, зокрема, про Осипа Горнового (псевд.: О. Гончарук, Осип Дяків, А. Осипенко) (1921—1950), одного з керівників підпілля тих часів, письменника й публіциста. «Життєвий чин сл[авної] пам[’яті] Горнового відомий нам передусім, як публіциста. З низки статей, коротких і довгих розвідок, передрукованих з крайових видань в еміграційній пресі в рр. 1946—1951, постає перед нами постать видатного публіциста-революціонера... Нехай згадка в першу річницю смерті сл[авної] пам[’яті] Горнового буде щирим закликком передусім до молоді піти у творчій праці слідами полеглого. Працею над збагаченням знань, глибокою власною думкою й розумінням складного процесу життя спільноти й людини — дати ідейні підвалини чину і боротьби, а коли треба, й найвищої жертви — життя, це шлях вказаний нам нашим незабутнім Другом, Героєм рушниць і пера сл[авної] пам[’яті] Осипом Горновим» [8].

Традиційно пам’ятним датам, ювілеям високих достойників-українців — державних мужів, військових та громадських діячів, працівників науки, культури, служителів Церкви — видання приурочувало відповідні сторінки із текстом, присвятою та світлиною. Окрім офіційного тексту, тут обов’язково містився матеріал, в якому наголошувалися християнські чесноти особистості, її жертвне служіння Україні, народу. Зокрема, вшановуючи соту річницю від-

ходу у вічність Тараса Шевченка, у редакційній статті відзначалося: «Душевним бажанням Шевченка стає конечність духового відродження української нації, перетворення смиренних “гречкосіїв” на лицарів-революціонерів, які розірвали б ворожі окопи і ввели б Україну в коло вільних народів світу. На його думку, це можливо здійснити, показавши народові, хто він такий, ким і за що закутий, або іншими словами — розкрити перед ним історію давно минулих літ і вказати на світлі сторінки минувшини» [15, с. 2].

Перший номер журналу відкривався світлиною генерал-хорунжого Романа Шухевича — Тараса Чупринки (1907—1950). Тут же публікувалося відоме гасло: «*Dulce et decorum est pro patria mori!*». Наступна сторінка починалася редакційним матеріалом «Він живе!». «Генерал Чупринка був виразником прагнень, стремлінь всього українського народу, провідником визвольної боротьби всієї української нації. Такі не вмирають для нації. Вістка про смерть генерала Чупринки була лише однією правдою — правдою про фізичну смерть цієї Великої Людини-Лицаря України. Другою правдою є правда, що підносить нас, рве до поступу і чину, гартує дух, освіжує сили. Ця правда — Чупринка живе духово, він залишився безсмертним в душі і серці всього українського народу, він з нами, він серед нас. Він живе!» [5].

Під заголовком «*Non omnia moriatur*» студентка із Клівленда Оля Винницька опублікувала статтю про героїчне життя і трагічну смерть Євгена Коновальця, яка завершується так: «Євген Коновалець був великим українцем і нашим великим державним мужем. Українська молодь Америки повинна його дуже любити. Євген Коновалець створив численні легіони Борців за Волю України, які не мали іншої любові, як любов до українських людей, й не знали вищого закону, як навіть згинуть в боротьбі за свободу свого народу!» [20].

Видання відгукнулося на відхід у вічність гетьманича Данила Скоропадського. У журналі вміщено його світлину. Автор публікації, присвяченої цій особистості, Дмитро Левчук, правник, діяч Гетьманського руху, процитував декілька витягів із публічних промов українського достойника. Зокрема, один з них безпосередньо стосується нашої проблематики: «Хоч релігійне питання на українських землях є досить складне, бо обидві вітки українського народу,

західна і східна, мають відмінні християнські віросповідання, — я вірю, що при добрій волі, у відродженій Українській Державі це питання вдасться полагодити без більших труднощів. Засадою гетьманців-державників є пошанування всіх релігій і невтручання світської влади в релігійні справи» [21].

Вшановуючи 50-річчя літературної та наукової праці професора української педагогіки Григорія Ващенка, журнал подав ключовий принцип його педагогічної концепції: «Головною ідеєю українського виховного ідеалу має бути служба Богові та Батьківщині, і ця ідея має стати провідною ниткою при всякому навчанні та вихованні української молоді» [6].

До річниці відходу у вічність професора, доктора Івана Мірчука у виданні зазначено: «Це був справді визначний український вчений. Одночасно це була людина з найкращими духовними прикметами. Основні риси Покійного — глибока релігійність, висока християнська мораль і етика, спокійний і розсудливий характер, шляхетна скромність, правдивість у висловах і точність у виконанні обов'язків, безкорисність, невтомна працьовитість і беззастережна ідейність» [3]. Саме професору І. Мірчуку належить думка, що «[Григорій] Сковорода... український Сократ, душевне життя якого було рефлексією всієї національної характеристики українського народу, виявив своє відношення до релігійних речей дуже простою формулою, яка була може за простою для філософа: “Поганські храми були також виявом християнської віри, на яких видніли надписи як мудрі святі слова «gnoti seauton, nosce te ipsum» (Пізнай себе)”» [16].

Слова щирої вдячності Богові, Церкві Христовій висловили миряни у день 100-річчя народин першого єпископа католиків-українців у США Кир Степана Сотера із Оргинич (Оргинського), ЧСВВ. «Його постать залишиться назавжди одною із найсвітліших постатей архіпастирів, які поклали своє життя за свою Церкву й нарід» [18].

Варто також відзначити, що редакційна колегія журналу, його авторський загал (очевидно, й читацький) ретельно відстежували будь-які спроби «замилування» духовного світу конкретних діячів. В одній із статей (автор — Роман Борковський, доктор права, Нью-Йорк) наводиться такий приклад: «Редакція “Українського

Самостійника” забула, що засада “de mortuis nihil nisi bene” не зобов’язує у відношенні до публічних діячів. Недарма католицько-гетьманська “Америка” іронізує з неї за вміщення хреста на повідомленні про смерть [Володимира] Винниченка [1880—1951]. Адже ж Винниченко знаний як послідовний, сказати б навіть, воюючий атеїст. Це ж він насміхався з “бутафорії” деяких своїх соціалістичних співпрацівників, що не могли обійтись без богослужіння й попів. Навіщо ж, отже, уряджувати йому після смерті ту саму “бутафорію”? Люди вмирають, але їхня ідеологічна спадщина лишається; з нею треба боротись і після їх смерті. В ім’я чого змагати до затирання граней ідеологічно-світоглядкової боротьби?» [12, с. 31].

Друкуючи матеріали про видатних людей минулого, їх спадщину, автори ювілейних текстів наводили факти, які певним чином впливали на формування духовного світу студентства. До прикладу, Ярослав Войтович, студент техніки (Мюнхен) у публікації до п’ятсотліття (1952 р.) з дня народження Леонардо да Вінчі писав: «Студії природи і вічний неспокій, який штовхає [Леонардо да Вінчі] до щораз нових винаходів, не дає докінчити йому двох інших образів. Перший образ це “Поклін трьох царів”, а другий “Святий Ієроним”... Малює він на одній із стін колишнього монастиря Санкта Марія делле Граціє [Мілан], славну Святу Вечерю» [11, с. 95—97].

В іншій публікації (автор — Марія Столяр, студентка медицини [Льєж, Бельгія]) йдеться про лауреата Нобелівської премії в літературі (1952 р.) Франсуа Моріака: «Постаті в творах Моріака здебільшого зайняті внутрішньою, моральною, релігійною, метафізичною проблематикою... Провідний тон його творів це — поглиблення християнських засад життя. Бувши молодим, він перейшов цілу релігійно-світоглядну Одиссею. Деякий час він був майже невіруючим [за його власними словами: “Боже, я наче той човен на розбурханому морі, допоможи мені в моєму безвір’ї, дай причалити до Тебе”]» [11, с. 97—98].

Марії Столяр належить також розвідка про творчість ще одного представника французької літератури Андре Жіда [7, с. 107—109]. Уже своєю назвою публікація «Андре Жід — атеїст?», на думку автора, мала би зацікавити молодого українського читача, адже «атеїзм Жіда досить оригінальний... Він зв’язаний з самою суттю життя Жіда, з його побожністю в ранній молодості, безперестанним

шуканням за Богом, вкінці — з його людською гордістю та непокірністю, яка так багато перешкоджала йому на шляху до Бога» [7, с. 107]. Далі зроблено певну спробу проаналізувати світоглядні погляди письменника, а радше — героїв його творів. Посилаючись на загальноприйнятій «поділ» творчості А. Жіда, автор виокремлює у ній два періоди: а) служіння Богові та б) службу Злу.

Очевидно, що європейська спільнота, як і українська громада в діаспорі, знала про ідеологічні маніпуляції творчою спадщиною українських літературних класиків у СРСР. Класово-партійна система силкувалася зарахувати їх до лав революціонерів-демократів, які нібито відстоювали атеїстичні, богоборчі погляди. Журнал періодично друкував відповідні матеріали, в яких обґрунтовувалися християнська позиція, християнське кредо творчості українських діячів культури. Зокрема, у рубриці «Студії» вміщено статтю доктора, професора української мови і літератури (Оттава, Канада) Костянтина Біди «Релігійні мотиви в наукових творах Івана Франка» [13]. У преамбулі автор відзначає: «Советська літературна критика невірно зобразила Франка, як людину й поета, малюючи його, неначе революціонера в сучасному розумінні, неначе «соціаліста й революційного демократа», що бореться за світовий пролетаріат, неначе особу цілком матеріалістичних поглядів. Це має бути панівною нотою на всіх святкуваннях, улаштованих потойбіч залізної заслони — а може, і в деяких інших країнах — із приводу сотої річниці його народження...». Далі підкреслюється, що І. Франко «утворив епоху в українській літературі», його вірші та белетристичні твори «містять не самі лише соціальні проблеми, але рівно ж національні, філософічні, релігійні та дуже глибокі психологічні; в його найкращих творах триває єдиний панівний мотив, а саме — шукання сенсу життя, призначення людського, як стосовно до одиниці, так і до члена суспільства та нації, і який у своїх шуканнях та творчості часто звертався до віддаленої середньовічної доби, а часом і до стародавнього біблійного Сходу, де ідея людства й ідея Бога були тісно пов'язані між собою» [13, с. 5].

1900 р. І. Франко опублікував поему «Іван Вишенський», в якій високопоетичним стилем зображено внутрішню боротьбу цього патріота й аскета, висвітлено його службу Богові, з одного боку, та службу своєму народові — з іншого.

1895 р. у «Записках НТШ» започатковано виклад християнської повісті «Варлаам і Йоасаф», в якій висувається ідея аскетизму — відхилення та зречення царства земного заради одержання царства Божого. Одночасно І. Франко здійснив порівняння слов'янського тексту (Крехівський монастир) із грецьким; приділив значну увагу давньослов'янському текстові «Варлаама і Йоасафа», досліджував питання авторства цього твору. Нарешті, зазначає автор статті, І. Франко дійшов висновку, що найпопулярніша давньохристиянська повість спирається на легенді про життя Будди (VI ст. до н. е.).

До слова, наприкінці XIX — на початку XX ст. серед українських інтелектуалів виникає особлива зацікавленість буддизмом. Тоді ж були видані й перші книжки про буддизм українською мовою. Серед них — переклад французької праці Люсьєна Фера «Будда і буддизм», зроблений І. Франком і виданий у Львові 1905 р. [2].

Цей же автор, К. Біда, у статті «Освіта в Советському Союзі» зазначав: «Релігію заборонено, як “шкідливий пересуд”». Це зроблено не тільки з причини матеріалістичної концепції марксизму, але також тому, що християнство навчає абсолютної моралі і, через те, стоїть в непримиренній суперечності до комуністичної доктрини і комуністичного способу життя. Проте всі сліди релігії з комуністичної освіти усунено й уведено постійні суворі проти релігійні проголошення з політичних причин мнимої нагінки, навіть після релігійної свободи під час другої світової війни советським урядом. Незалежно від позірною замирення з ідеєю релігійної практики в Советським Союзі, на ділі немає другої країни в світі, де воюючий атеїзм був би так дуже плеканий, як в сьогоднішній Росії. Навіть ті західні спостерігачі, які схильні бачити релігійну свободу в тій країні, мусять тепер признати, що молодшу генерацію не бачиться в російських церквах, які ще не знищено, або не закрито. Немає сумніву, що офіційний атеїстичний напрямок в освіті має надзвичайно негативний вплив на советську молодь» [15, с. 55].

Декілька публікацій журнал присвятив творчості та політичній діяльності Дмитра Донцова. Зокрема, А. Бедрій у статті «Філософські основи ідеології Дмитра Донцова» висновує, що, на думку Д. Донцова, «філософія і теологія не повинна одна одній суперечити, бо вони мають спільне джерело. Зокрема, правдива християнська теологія має йти в парі з правдивою філософією. Донцов визнає

теологію, засновану на надприродному Об'явленні». Далі, на підставі розмірковувань Донцова, автор статті наголошує, що матеріальне — обмежене, духовне — необмежене раціонально зрозумілими властивостями і тому є містично-іраціональним буттям [17, с. 3].

У статті В. Будяк «Д. Донцов — ідеолог українського традиціоналізму» стверджується, що, на переконання Д. Донцова, українська нація може піднятися з її державного упадку лише тоді, коли повернеться до сили і величі наших історичних традицій. Цей поворот розуміється не як заперечення дотеперішніх матеріальних досягнень науки і техніки, а радше як поворот до Духа нашої давнини, до її релігійних, культурно-політичних і суспільних законів та правд життя, до духовного обличчя її провідної верстви [17, с. 23].

Вельми повчальною і обґрунтованою публікацією видається проблемна стаття доктора суспільно-економічних наук Миколи Богатюка «Велика Хартія християнської соціальної доктрини (З приводу ювілею соціальних енциклік)» [7, с. 79—82]. У ній, зокрема, наведено вислови із енцикліки Папи Лева XIII (1878—1903) «*Regum novarum*» [«Про нові речі»] (1891 р.): «Безчесним і нелюдським є лише для власного зиску експлуатувати людину, зрівнюючи її з річчю та оцінюючи її тільки за її силою до праці... Хто задля власних користей гнобить бідних та терплячих, а з біди тягне зиски — той одночасно виступає проти людських та Божих законів... Задержувати належну робітникові заробітню платню є злочином, взиваючи до неба про пімсту... Тяжким обов'язком багатих та підприємців є поводитись з робітниками не як з рабами, але шанувати особисту гідність, яка виводить свою шляхетність із християнства» [7, с. 79]. Автор вважає, що «разом із енциклікою Папи Пія XI [1922—1939] «*Квадрагезімо анно*» [1931] ці два документи християнського соціального мислення та християнської соціальної доктрини — мають першорядне історичне значення та виявляють собою офіційне ставлення Ватикану до таких важливих соціальних та господарських питань, які з собою принесла нова промислова доба» [7, с. 80].

Принагідно автор статті звертає увагу читачів, що наприкінці XIX ст. Папа Лев XIII «брав під увагу можливість наступу азійської Москви на християнську Європу. Це був час, коли царська Росія кинулась в Галичині грішми пропагувати московське православ'я, щоб при його допомозі, як це нерідко мало місце в московській іс-

торії, промостити собі шлях для імперіалістичного походу на Захід. Лев XIII, розуміючи важливість Української Католицької Церкви на сході Європи, в році свого 50-річного ювілею священства, доручив Св. Конгрегації виготовити план греко-католицького патріархату з осідком у Львові. До складу цього патріархату мали входити всі греко-католицькі дієцезії колишньої Австро-Угорської монархії, тобто три галицькі дієцезії: Перемиська, Львівська та Станіславівська, як рівно ж дві карпатські, які належали до Угорщини: Ужгородська та Пряшівська. Першим патріархом мав бути галицький митрополит Андрей [Шептицький] (1865—1944), але проти цього плану виступили угорський примас Шіман та польські чернечі чини... Папа Лев XIII мусів закинути план створення греко-католицького патріархату, не полишивши, однак, свого великого зацікавлення Українською Католицькою Церквою на сході Європи» [7, с. 80].

Цікавою публікацією є матеріал ліценціата суспільно-політичних наук Григорія Ощипка (Париж) «До соціальних проблем християнського руху» [14, с. 20—23]. Автор наголошує значення християнських партій в суспільно-політичному житті різних країн, використовуючи для цього означення християнської демократії Папи Лева XIII: «Це — впорядкування суспільства, в якому всі суспільні, правні й економічні сили співпрацюють пропорційно, в своєму повному ієрархічному розвитку, для загального добра, прямує вкінці до надміру користей, які були б доступні нижчим класам». Ліценціат підкреслює, що «християнська демократія будує суспільний лад на співпраці всіх суспільних верств, згідно з їхніми функціями. Вона прямує не до безкласового суспільства, в якому всі були б зрівняні штучним способом за стандартною формулою, де громадянин у державі становить лише одиницю, коліщатко, порошок якого можна охрестити числом, фішкою, бо він — лише один атом безкласового суспільства. Християнська демократія прямує до такого суспільного ладу, в якому кожна мала б можливість виявити своє багатство, свою специфічність, свою різномірність, яка є їй властива і з якої вона горда... Кожна людина — це окреме духове ядро, це особа (а не одиниця), з окремою місією, яку їй призначив Бог-Творець» [14, с. 21].

З позиції християнського віровизнання, «людина — це відбитка Творця, з безсмертною душею і свобідною волею. Під цим оглядом

всі люди є рівні перед Богом і законом, усі мають сповнити призначену їм місію... Бог виписав основні закони людського співжиття в наших серцях. Ці закони є виразником найідеальнішого суспільного порядку, згідно з призначенням людини на землі, і її місією досконалості» [14, с. 23].

Вельми обґрунтованою численними посиланнями на наукові публікації видається стаття згадуваного доктора суспільно-економічних наук Миколи Богатюка п. н. «Патріотизм, комунізм і римські папи» [22, с. 24—44]. Власне, йдеться про II Ватиканський собор (1962—1965 рр.). Зокрема, аналізуються його основні документи та матеріали, їх значення для суспільного оновлення католицької Церкви та християнської єдності. У публікації наголошується: «Другий Ватиканський собор звичайно зв'язуємо з такими термінами, як “аджорнаменто”, “прогресивізм”, “усьогоднішнення”, “оновлення” чи попросту “модернізм”, термінами, які повинні б правильно характеризувати сам дух Собору» [22, с. 24]. «Церква досягне справжнього аджорнаменто тільки через поборювання помилок гріха, плекання чеснот, через добродійні діла, повністю погоджену віру, спільне служіння владі і керівництву, свободу і послух. Кожного аджорнаменто, яке спричиняє замішання у сфері сумління чи яке дає в наслідку духовне розсіяння, — треба уникати» [22, с. 25]. Автор вважає, що Собор офіційно закінчив «холодну війну», яка упродовж чотирьох століть велася між католицькою і протестантською Церквами. Прийняті Собором конституції, декрети та становища у багатьох випадках з новою чіткістю і наголосом обстоювали вчення Вселенської Церкви.

Одночасно автор на підставі доступних йому джерел подає відомості про долю Вселенської Церкви, її вірян на теренах СРСР та в країнах, в яких утвердилися комуністичні режими впродовж 1917—1959 рр. За цими даними, протягом зазначеного періоду було фізично знищено 55 єпископів, 12 800 священників і ченців, 2,5 млн вірян. Окрім того, заарештовано або заслано у концтабори чи на примусові роботи 199 єпископів, 32 000 священників, 10 млн вірян. 15 000 священників примусово залишили свої душпастирські обов'язки. Ліквідовано 8 334 духовні семінарії, знищено 31 779 сакральних приміщень, заборонено діяльність 400 церковних часописів, функціонування всіх католицьких організацій. До того ж

після громадянської війни в Іспанії (1936—1939 рр.) втратили життя 11 єпископів, 6 000 священників та 300 000 вірян [22, с. 31].

Принципові світоглядно-прагматичні погляди задекларував магістр історичних наук Олександр Лужницький (Філадельфія, США) у статті «Культобмін і християнська філософія» [19]. Автор зробив аналітичний огляд філософії марксизму (т. зв. лівого крила культобміну) та християнської філософії (правого крила культобміну). Залучивши до своєї праці численні аргументи, думки вчених-суспільствознавців, дослідник резюмував, що «марксизм, комунізм і тепер совєтський комунізм — якщо брати їх з точки погляду філософії життя — а це є те, чим воно є, є суперечний всім християнським філософським доктринам». Тому «ми, українці, представники християнської культури близько 1000 років, католики-уніати, православні і інші християни, не можемо собі дозволити на співпрацю із ворогом тої ж віри, за яку мільйони віддали і віддають своє життя, через яку ми, чи наші батьки виїхали, і за яку даліше люди мучаться і втрачють життя» [19, с. 25—26]. Отже, будь-який культобмін між нами неможливий, оскільки він був би «гріхом проти християнства, філософії Христа, і гріхом проти природи і суспільства» [19, с. 28].

Проблеми духовності, релігії, Церкви Христової порушуються у матеріалах рубрики «Книжка і преса», в якій подаються рецензії на нові книги, зокрема релігійно-церковної тематики. Серед таких публікацій — відгук студента економії (Мюнхен) Миколи Кравчука на книгу Владислава Кані «Bolszewizm i Religja» (Рим, 1945. — 138 с.) [4, с. 61—63].

На підставі матеріалів книги підкреслюється, що Російська православна церква лише де-юре відокремлена від держави, а де-факто перебуває в залежності та співпраці з державою. Вона стала знаряддям московської імперіалістичної політики при насаджуванні православ'я в Західній Україні та в сателітних країнах. Стосовно ж певної толерантності до московського православ'я, то це обумовлено лише тимчасовою тактикою. Загалом же, православ'я у межах більшовицької політики є знаряддям російського імперіалізму. Підтвердження тому — більшовицькі спроби, зокрема Сталіна, використати православну Церкву в роки Другої світової війни (відновлення ієрархії та Патріархату тощо).

В. Каня виклав засаду теорії боротьби більшовизму з релігією, підставою якого є праці В. Леніна. На теренах СРСР були створені

антирелігійні та антицерковні організації, повсюдно запроваджувалося антирелігійну пропаганду, церкви обкладалися високими податками. Підтримку радянського режиму знайшли т. зв. «живі церкви», «народні церкви», різні секти з метою продукування хаосу, компромату віри як «буржуазного пересуду», пережитку минулого.

У рецензованій книзі ґрунтовно розглядається трансформація матеріалізму на російському тлі. Тут він набув прикмет псевдорелігії, а саме такої релігії, яка найбільше відповідає психології російського народу. «Культ Бога як найвищої надземної духової істоти заступає культ деспота; правд віри — догми партійної теорії, яких не вільно ні продискутувати, ні сумніватись і то під загрозою кари вже тут на землі, в пеклі в'язниць і таборів — більшовицького раю. Народові нав'язувалося “сталінське православ'я”, зокрема, почалося переслідування католицьких церков у Західній Україні, Угорщині, Чехословаччині, Румунії, Болгарії, Польщі».

Володимир Микула, студент славістики (Лондон) у рецензії на англomовну книгу Вальтера Б. Сміта «Московська місія 1946—1949 рр.» (Мельбурн; Лондон; Торонто, 1950. — 337 с.) також звернув увагу на проблеми релігії та Церкви на теренах СРСР [12, с. 64]. Тут, за даними видання, йдеться «про сильні залишки релігійності в масах населення СРСР і про причини й скриті цілі відновлення московського патріархату більшовиками». Стверджується, що автор рецензованого видання правильно визначає мету комуністичної пропаганди: 1) обеззброєння критики й опору зарубіжних віросповідних спільнот; 2) здобуття підтримки для панславистської політики «Третього Риму» (Москви).

Серед публікацій духовної спрямованості можна назвати фотоматеріали, що відтворюють зустрічі української молоді, передусім студентів, із духовними достойниками. На одній із світлин — Верховний Архієпископ українських греко-католиків блаженної пам'яті ісповідника віри Йосифа (Сліпого) в оточенні провідників (Богдан Кульчицький, Роман Тарнавський, Богдан Футей) українського студентства (9 серпня 1968 р.). Молодь розповіла Блаженнішому про стан, діяльність, завдання центральних українських студентських організацій та установ. Натомість Патріарх підкреслив необхідність для юнаків і дівчат здобути вищу освіту, бути вірними українській Церкві та свідомими приналежності до українського

народу [22, с.167—169]. У виданні вміщено численні повідомлення про перебіг конференцій, конгресів, нарад, імпрез студентів за участю духовних осіб (владик, священників, ченців) Церкви Христової [9].

Отже, духовна тематика, передусім проблеми культури, релігії, християнства, Церкви Христової, становище вірян в Україні та на поселеннях займали важливе місце на сторінках журналу «Фенікс». У виданні практикувалися різні жанри та форми подання матеріалів: редакційні статті-передовиці, тематичні наукові та науково-популярні статті, огляди релігійно-церковної літератури, ювілейні та пам'ятні присвяти, рецензії, інформаційні повідомлення тощо. Однак і в цьому аспекті не бракувало певних проблем, недоліків, «вузьких місць». Василь Маркусь, доктор філософії (Париж), в огляді програмно-ідеологічних позицій визвольного руху в Україні відзначає і разючу відсутність у них ставлення «до духових, релігійно-моральних справ, брак трактування місця й ролі Церкви в українській державі. Це тим дивніше, що сьогодні йде боротьба також за духові цінності, що поруч із політичними і соціальними поневоленнями існує в Україні не менш грізне переслідування Церкви. Майже послідовне замовчування цієї проблематики в крайовій публіцистиці і свідоме вилучення релігійного моменту з офіційної присяги вояка УПА — не знаходять причин до пояснення, зокрема знаючи, що українське католицьке духовництво в підпіллі співпрацює з визвольним рухом» [12, с. 25].

Безумовно, публікації журналу сприяли формуванню світогляду, ідейних переконань, передусім студентської молоді в західній українській діаспорі. Ліценціат суспільно-політичних наук Григорій Ощипко згадував: «Ще юнаками схоплювали ми перші поняття... світогляду, а доповнивши наш кругозір новими знаннями про батьківщину, націю, патріотизм, віру, релігію і т. п. та зробивши синтезу, ми вже спричинились до глибшого розуміння націоналістичної думки та її повнішого наближення до національної ідеології» [14, с. 2]. Авторами багатьох статей, повідомлень, інформацій видання, як і його основними читачами, були студенти або ж ті, які нещодавно закінчили студії і стали на самостійну дорогу життя. Українська студентська молодь у країнах поселення не лише вивчала світові здобутки в різних галузях науки, а й переймалася станом відповід-

них речей в Україні. Відзначимо, що складовою такої зацікавленості були питання духовності, культурного та релігійного досвіду українського народу, його традицій.

1. Енциклопедія Українознавства (далі — ЕУ) : заг. частина : перевид. в Україні. — К., 1994. — Т. 1.
2. *Завгородній Ю.* Україна Будди. Знайомство з буддизмом: йому 30 чи 300? / Ю. Завгородній // Україна молода. — 2000. — 28 верес.
3. *Олексюк В. І.* Християнська основа української філософії : вибр. твори / В. І. Олексюк. — К. : ВД «Соборна Україна», 1996. — С. 191.
4. Фенікс. — 1951. — Зош. 1. — С. 2, 61—63.
5. Фенікс. — 1951. — Зош. 1. — С. 3—4; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 2000. — Т. 10. — С. 3980—3909.
6. Фенікс. — 1951. — Зош. 1. — С. 59; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 218—219.
7. Фенікс. — 1951. — Зош. 2. — С. 79—82, 107—109.
8. Фенікс. — 1951. — Зош. 2. — С. 65—66; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 414; Літопис нескореної України : документи, матеріали, спогади. — Львів : Просвіта, 1993. — Кн. 1. — С. 427.
9. Фенікс. — 1951. — Зош. 2. — С. 121—123; 1952. — Зош. 4. — С. 110—112; 1953. — Зош. 5. — С. 5, 55, 56; 1955. — Зош. 6. — С. 54—56; 1956. — Зош. 7. — С. 61—62; 1959. — Зош. 9. — С. 70—71 та ін.
10. Фенікс. — 1952. — Зош. 3. — С. 1, 2.
11. Фенікс. — 1952. — Зош. 4. — С. 95—98.
12. Фенікс. — 1953. — Зош. 5. — С. 25, 31, 64.
13. Фенікс. — 1956. — Зош. 7. — С. 5—10.
14. Фенікс. — 1958. — Зош. 8. — С. 2, 20—23.
15. Фенікс. — 1961. — Зош. 10. — С. 2, 55.
16. Фенікс. — 1962. — Зош. 11. — С. 28—30; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1994. — Т. 4. — С. 1583.
17. Фенікс. — 1964. — Зош. 12. — С. 3, 23.
18. Фенікс. — 1966. — Зош. 14. — С. 9—10; *Дециця М.* Малий український церковно-історичний словник / М. Дециця. — Львів : Основа, 1994. — С. 86.
19. Фенікс. — 1966. — Зош. 14. — С. 22—28.
20. Фенікс. — 1970. — Зош. 15/16. — С. 19—21; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1994. — Т. 3. — С. 1105—1106.
21. Фенікс. — 1970. — Зош. 15/16. — С. 23; ЕУ : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 2000. — Т. 8. — С. 2868.
22. Фенікс. — 1970. — Зош. 15/16. — С. 24—44, 167—169.